Notiser

Minnesord Johan Munck

F.d. justitierådet och ordföranden i Högsta domstolen Johan Munck har lämnat oss efter ett långt och synnerligen verksamt liv i rättsväsendets tjänst. Med hans bortgång har Sverige förlorat inte bara en av sina mest framstående jurister, utan också en förebild och en stark röst för etik och rättssäkerhet.

Johan Munck föddes år 1943. I en tid av förändring kom han tidigt att engagera sig i såväl musikens som juridikens värld. När så yrkesvalet slutligen föll på juridiken inledde han efter juristexamen sin bana inom domstolsväsendet, där hans skarpsinne och vilja att förstå samhällets komplexitet snabbt gjorde honom till en respekterad kollega. Under årtionden tjänstgjorde han i olika roller, från underrättsdomare till ledamot av Högsta domstolen, där han med tiden kom att utses till ordförande. På vägen hade han i Justitiedepartementet, avslutningsvis som rättschef, utmärkt sig som en exceptionellt kreativ och effektiv utredare och lagförfattare.

Johans håg låg till en början åt det straffrättsliga hållet. Men det kom snart fler färger på hans juridiska palett. Möjligen började det av en tillfällighet. Det har berättats att när statsminister Olof Palme initierade en utredning med anledning av den s.k. Leo-affären, som rörde företrädesrätt vid aktieemissioner och inträffade i mitten av 1980-talet, framhöll han vikten av att Johan engagerades. Ryktet om Johans kvaliteter hade nått det politiska toppskiktet. När statsministerns befallningsliknande önskemål framfördes till Johan av justitieministern invände Johan på sitt försynta och självunderskattande sätt att han saknade både tid och erforderliga juridiska kunskaper för uppdraget. Men hans invändningar avvärjdes av justitieministern med beskedet att det fick han själv framföra till statsministern.

Så kom Johan att medverka till att en ny lag för att skydda minoritetsaktieägare stiftades på rekordtid och Aktiemarknadsnämnden skapades för att värna börsetiken. Själv blev Johan nämndens förste vice ordförande.

Johan var också (bland allt annat) främste kreatör när det gäller dematerialiseringen av aktiebreven genom sina insatser för skapandet av 1989 års aktiekontolag. Ett språng i rättsutvecklingen. Men när lagen inaugurerades hade Johan redan år 1987 utnämnts till justitieråd och dessutom kommit att inta och efter hand än mer befästa den position som centralgestalt i svenskt rättsliv, som han kom att behålla livet ut. Som utredare, lagförfattare och domare. Som ordförande i Aktiemarknadsnämnden och ett stort antal andra nämnder. Som utgivare av Sveriges Rikes Lag och mycket annat. Dessutom — men för många mindre synligt — som skiljedomare. Näringslivet hade fått nys om vilken utomordentlig kapacitet Johan var. Otaliga är de skiljedomar, nationella och internationella, som Johan såsom ordförande i nämnden har satt sitt signum på.

I och utanför förhandlingssalarna och mötesrummen var Johan oförbehållsamt vänlig mot alla. Hans eftertänksamma och underfundigt

humoristiska umgängessätt — som när tillfälle gavs innefattande ett något rituellt men förtroendeingivande fumlande med pipan — dolde en sällsam effektivitet och närmast omänsklig arbetsförmåga. Ett möte hann knappt avslutas innan ett protokollsförslag kom på mejl. Ett domsförslag som för en kollega hade förutsatt åtskilliga utkast att arbeta fram med samma noggrannhet, skärpa och välavvägda bedömningar som präglade Johans egna förslag — om det ens var möjligt — verkade han ha i huvudet för att med minimala handrörelser bara trolla fram via tangentbordet.

Johans språkliga förmåga är ett kapitel för sig. Det räckte inte med bara snabbhet och precision. Johan var en formuleringskonstnär. Det kan ha att göra med hans musikalitet. Johan hade absolut gehör och var dessutom månginstrumentalist. Hans texter hade den rytm, harmoni och känsla för budskapet som präglar ett berättande musikstycke. Det har av en äldre kollega sagts att vissa av Johans förslag till straffbestämmelser var skrivna så att de kunde sjungas till någon slagdänga i swing-tempo. Skröna eller inte, det säger en del. Johan var också jazzbasist i yngre dagar.

Johans språkliga skicklighet och gehör visade sig även i hanteringen av kollegornas domsförslag. I berömmande ordalag tog han del av förslagen och kunde med till det yttre små justeringar och tillägg åstadkomma avsevärda kvalitetsförbättringar, såväl i sak som språkestetiskt.

Den vänlighet och omtänksamhet som kännetecknade Johan hindrade inte en kompromisslös integritet och ett synnerligt engagemang för rättssäkerhet och etik, låt vara i regel med en förledande försynthet. Möjligen vässad av notläsandet och samspelet i hans idoga stråkkvartettsmusicerande var han en mästare på att balansera lagens bokstav med dess anda. Han betonade ständigt vikten av att domstolar ska vara tillgängliga för alla och att rättvisa ska skipas utan åtskillnad. Hans domar och rättsutredningar har haft bestående betydelse för svensk rättspraxis.

Den musikaliska lyhördheten präglade också de förhandlingar och sammanträden som han ordförde. Uppmärksamt och välvilligt. Avslappnat tillbakalutad som under lyssnandet till ett verk av någon uppskattad kompositör. Väl avslappnat kunde den som inte visste bättre någon gång förledas att tro. Men ställdes hans observans på prov vid ett behov av ingripande i förhandlingen eller under en efterföljande överläggning med kollegorna, så uppvisade han en sällsynt iakttagelse- och minnesförmåga.

I domstolen och i sina utredningar uppmärksammade Johan alltid de yngre medarbetarna med särskilt intresse och påtaglig omsorg. Han var ingen felfinnare utan ett stöd. En språklig eller resonemangsmässig tveksamhet såg han inte som ett skäl för kritik utan som en förbättringsmöjlighet som han i blida men didaktiska ordalag framhöll. Många yngre jurister har vittnat om hur han stöttade och inspirerade dem att tänka kritiskt och att alltid sätta människan i centrum för juridiken. ”Det är inte bara lagen vi ska förstå, utan människorna den är till för”, brukade han säga.

Utöver sitt arbete vid domstolen delade Johan ständigt och självuppoffrande med sig av sina kunskaper. Han inte bara medverkade i juridiska skrifter av skilda slag, han höll föredrag och undervisade på universitetet. Han deltog i seminarier och paneldebatter. För att inte tala om alla de nämnder av skilda slag som han ledde. Ofta med en etisk dimension. Med en nyfikenhet och humor som lättade upp även de mest komplexa juridiska diskussioner lockade han andra till deltagande. Och vid behov kunde han med ett klurigt småleende i ena mungipan och

glimten i de smala ögonspringorna förklara svåra juridiska frågor så att alla förstod. Han var en odelat sympatisk person, vars klokskap och värme satte spår i de människor han mötte.

Johan pensionerades från Högsta domstolen år 2010 och utsågs därefter 2013 till hedersdoktor vid Juridiska fakulteten, Lunds universitet. Det var mer än en hedersutnämning; Johans bidrag till rättsutvecklingen i form av lagkommentarer, artiklar och annat hade en akademikers kvantitet och kvalitet, men framför allt en samhällelig relevans av betydande mått.

Efter pensioneringen från Högsta domstolen drog Johan enligt egen uppgift ned på takten. Men många upplevde nog att han genom nya uppdrag utan synbar ansträngning uträttade lika mycket till samhällets fromma som förut. Den annars så skrupulöst hederlige Johan var inte alltid helt sanningsenlig med uppgifter rörande sin arbetssituation, som han beskrev i underskattande ordalag när han någon gång fann den värd att tala om.

Det har om Johan sagts att han hade alla tänkbara positiva förmågor utom konsten att säga nej. Men så hann han också med allt som han tog på sig. Ända till slutet.

Med Johan Muncks bortgång har Sverige förlorat en av sina mest betydelsefulla rättspraktiker och en människa med en alldeles ovanlig förmåga att förena juridik med medmänsklighet. Hans insatser för rättsväsendet lever vidare och kommer att vara en källa till inspiration för kommande generationer jurister. Vi minns honom med tacksamhet och en synnerlig respekt och beundran för hans livsgärning.

Marianne Lundius och Stefan Lindskog